
ЕТНОПОЛІТОЛОГІЯ ТА КОНФЛІКТОЛОГІЯ

УДК 341.215.4

DOI: 10.33663/1563-3349-2023-93-269

I. О. КРЕСІНА

К. М. ВІТМАН

**ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ХАРТІЇ
РЕГІОНАЛЬНИХ АБО МІНОРИТАРНИХ МОВ В УКРАЇНІ:
ІСТОРІЯ І СУЧАСНИЙ СТАН**

Проаналізовано проблеми імплементації правової моделі захисту окремих мов, передбаченої Європейською хартією регіональних або міноритарних мов, у контексті порівняння з намірами її творців та практикою застосування в інших державах, досліджених у попередніх працях авторів. Стверджується, що чинне нині законодавство України та практика Конституційного Суду не прояснили і не виправили негативні за своїм характером положення закону про ратифікацію Європейської хартії. Автори вважають, що перед обличчям небезпеки зникнення низки місцевих мовних середовищ і навіть цілих мов в Україні важливо повернутися до інноваційних можливостей, які надає Європейська хартія регіональних або міноритарних мов.

Ключові слова: мовна політика, регіональна мова, міноритарна мова, нетериторіальна мова, національні меншини.

© КРЕСІНА Ірина Олексіївна – доктор політичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, провідний науковий співробітник відділу правових проблем політології Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України; ORCID: 0000-0003-0771-9707; e-mail: i.kresina@icloud.com

© ВІТМАН Костянтин Миколайович – доктор політичних наук, професор, професор кафедри політичних теорій Національного університету «Одеська юридична академія»; ORCID: 0000-0003-3586-9614; e-mail: knwittman@gmail.com

Kresina Iryna, Vitman Kostantyn. Implementation of the European Charter of Regional or Minority Languages in Ukraine: history and current state

The article analyzes the problems of implementing the legal model for the protection of individual languages provided for by the European Charter of Regional or Minority Languages, in the context of comparison with the intentions of its creators and the practice of application in other states, investigated in the previous works of the authors. It is claimed that the current legislation of Ukraine and the practice of the Constitutional Court did not clarify and correct the provisions of the law on the ratification of the European Charter, which are negative in nature. The authors believe that in the face of the danger of the disappearance of a number of local linguistic environments and even entire languages in Ukraine, it is important to return to the innovative opportunities provided by the European Charter for Regional or Minority Languages.

Key words: *language policy, regional language, minority language, non-territorial language, national minorities.*

Вступ. Як ми вже зазначали в одній із попередніх публікацій, європейська міжнародно-правова модель регулювання мовної політики є доволі диференційованою, передбачає різні принципи і засоби захисту мов як вираження індивідуального самовизначення або як форми збереження і розвитку культурної спадщини. Іншою особливістю такої моделі є її чутливість – гнучкість і врахування реального стану розвитку мов [1]. У цьому дослідженні ми аналізуємо проблеми імплементації правової моделі захисту окремих мов, передбаченої Європейською хартією регіональних або міноритарних мов, у контексті порівняння з намірами її творців та практикою застосування в інших державах, досліджених у наших попередніх працях [див., напр., 2; 3]. Окремі аспекти цієї проблематики у різний час вивчалися Н.О. Седневою [4], Г. Янковською [5], Є.І. Томашевською [6] та іншими вченими, але ми залучили до аналізу ширше коло джерел, оновили його (адже процеси в досліджуваній сфері є динамічними) та поставили перед собою завдання, відмінні від згаданих авторів.

Раніше ми вже підкреслювали, що офіційний український переклад цього акту, включно з назвою (Європейська хартія регіональних мов або мов меншин) містить суттєву змістовну помилку – в оригіналі насправді йдеться, зокрема, не про мови меншин, а про міноритарні мови (minority languages), тобто такі, якими розмов-

ляє меншість населення держави. Тому далі у викладі та при цитуванні перекладів ми свідомо виправляємо цю помилку.

Основний виклад. Європейську хартію вперше було ратифіковано Верховною Радою України 24 грудня 1999 р. [7]. Але 12 липня 2000 р. Конституційний Суд України визнав цю ратифікацію такою, що втратила чинність, суто через неконституційність процедури ухвалення відповідного закону [8]. Новий Закон України «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин» було ухвалено у 2003 р. [9].

Ми присвятили розгляду процесу ратифікації Європейської хартії окреме дослідження [10], де, зокрема, дійшли наступних висновків. Підхід України до ратифікації не був виваженим, не мав достатнього наукового обґрунтування. 1. За основу взято уявлення про права національних меншин у сфері використання їх мов, а не власне захист регіональних та міноритарних мов. Ця фундаментальна помилка спотворює сутність Європейської хартії. 2. Названі національні меншини обрано довільно, а критерії віднесення певних мов до регіональних або міноритарних незрозумілі. 3. Принциповою помилкою була відмова від виокремлення територій саме традиційного поширення мов, які планується захищати. 4. Нічим не виправданою і дискримінаційною є відмова від спеціального захисту нетериторіальних мов. 5. Найбільшим недоліком є однакове ставлення до всіх регіональних або міноритарних мов, яке не може зупинити процес занепаду і зникнення реліктових мов.

Отже, важливо розглянути подальшу імплементацію положень Європейської хартії *в українському законодавстві*, що може виправити або, навпаки, поглибити «родові травми» її ратифікації. Зокрема, закон про офіційну чи державну мову має вказати на кореляцію статусу і захисту останньої та регіональних або міноритарних мов. Зважаючи на формат статті, ми розглянемо виключно кілька чинних актів законодавства в їх сучасній редакції.

Концепція державної мовної політики, затверджена указом Президента України у 2010 р., проголосила обов'язковість використання української мови у діяльності всіх органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також як мови навчального процесу в державних і комунальних навчальних закладах. Щодо використання мов національних меншин у Концепції проголоше-

но лише забезпечення «вільного і безконфліктного розвитку мовної самобутності національних меншин України» [11].

Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» 2019 р. передбачає обов'язковість використання української мови на всій території держави у різних публічних сферах суспільного життя, й насамперед при здійсненні повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування (ст. 1), включно з відповідями на звернення фізичних та юридичних осіб (ст. 13). Лише на території АР Крим акти індивідуальної дії органів державної влади та органів місцевого самоврядування можуть додатково оприлюднюватися у перекладі кримськотатарською мовою як мовою корінного народу України (ст. 13). Мовою освітнього процесу в закладах освіти є українська, але особам, які належать до національних меншин, гарантується можливість здобуття дошкільної та початкової освіти мовою меншини поряд з українською мовою шляхом створення окремих груп і класів; особам, які належать до корінних народів України, гарантується право також на здобуття загальної середньої освіти мовою свого корінного народу поряд з українською мовою; мова корінного народу чи національної меншини може вивчатися як окрема дисципліна за бажанням здобувачів професійної, фахової передвищої та вищої освіти (ст. 21). Низка статей Закону містять застереження про можливість вирішення окремих питань використання мов корінних народів і національних меншин у публічних сферах суспільного життя в спеціальному законодавстві. Наприклад, поширення матеріалів передвиборчої агітації в окремих населених пунктах відбувається українською мовою, але може дублюватися мовами корінних народів або національних меншин, якщо це буде передбачене відповідним законодавством (ст. 18) [12].

Зважаючи на те, що український законодавець уперто пов'язує питання захисту регіональних або міноритарних мов з правами національних меншин і корінних народів, маємо звернутися до відповідних актів. Закон України «Про національні меншини (спільноти) України» 2022 р., який набере чинності у липні 2023 р., передбачає збереження мовної самобутності як індивідуального права всіх осіб, які належать до національних меншин (спільнот) України (преамбула, ст. 5, 13), але визначає ці меншини

як «сталі групи громадян України, які... традиційно проживають на території України», об'єднані спільними ознаками, включно з мовою, виявляють прагнення зберегти і розвивати свою самобутність, зокрема й мовну (ст. 1) [13]. Невизначеність словосполучення «традиційно проживають» дає, на нашу думку, підстави співвідносити національні меншини (спільноти) у рамках цього Закону саме з регіональними або міноритарними мовами. Водночас це принципово суперечить праву громадянина України «вільно вирішувати, чи вважатися належним до національної меншини (спільноти) (кількох національних меншин (спільнот)» (ст. 6, 13): адже людина може вважати себе належною до етнокультурної спільноти, яка традиційно не проживала на території України і тим більше у певному її регіоні.

Низка статей цього Закону, проте, безпосередньо стосується культурних прав представників національних меншин у місцевостях їх «традиційного» (знов-таки, без визначення цього слова) проживання, що доповнюється альтернативою: або якщо в певних населених пунктах особи, які належать до національних меншин (спільнот), становлять значну частину населення. У таких населених пунктах написи офіційних назв на вивісках органів місцевого самоврядування, комунальних підприємств, інформація для загального ознайомлення, матеріали передвиборної агітації, виконані державною мовою, можуть дублюватися мовами національних меншин (спільнот) за рішенням відповідних сільської, селищної, міської рад (ст. 10); мови національних меншин (спільнот) за «реальної потреби» можуть використовуватися при наданні топографічної інформації, комунікації з органами влади, в тому числі при наданні екстреної допомоги, що має визначатися спеціальним документом Кабінету Міністрів України (ст. 10). У приватних закладах середньої освіти на всій території держави передбачається навчання мовами національних меншин за умови забезпечення опанування учнями державною мовою відповідно до державних стандартів (ст. 11).

Закон України «Про корінні народи України» 2021 р. визначає такі народи як автохтонні етнічні спільноти і вказує на їх мовну самобутність, а також містить перелік корінних народів, історично пов'язаних із Кримським півостровом (щодо інших частин держави таких переліків немає): кримські татари, караїми, кримчаки

(преамбула, ст. 1). Окрім загального проголошення наявності у корінних народів колективних прав, їх автономії у вирішенні багатьох питань, зокрема свого культурного розвитку (ст. 2, 3), здійснення державою заходів посиленої підтримки цих народів, зокрема, їх культури (ст. 3), у Законі передбачаються більш конкретні гарантії та права, що можуть стосуватися мов. Зокрема, це «дослідження, збереження та розвиток мов корінних народів України, що перебувають під загрозою зникнення» (ст. 5), участь представницьких органів цих народів у розробці та реалізації державних та регіональних програм щодо їх сталого розвитку «на засадах вільної, попередньої та поінформованої згоди» (ст. 7), обов'язковість консультацій органів виконавчої влади з представницькими органами корінних народів при ухваленні актів і рішень із питань розвитку мов, культури, забезпечення прав корінних народів України на освіту мовою корінного народу, діяльності засобів масової інформації мовами корінних народів України, інтеграції корінних народів України (ст. 8) [14].

Низку важливих положень щодо реалізації Європейської хартії регіональних або міноритарних мов містить також Закон України «Про повну загальну середню освіту» 2020 р. Згідно з ним мовою освітнього процесу є українська, а особи, які належать до корінних народів або національних меншин, мають право вивчати мову відповідного корінного народу або національної меншини в закладах загальної середньої освіти або через національні культурні товариства; представники корінних народів мають право здобувати загальну середню освіту рідною мовою поряд з українською; представники національних меншин мають право здобувати початкову освіту рідною мовою поряд з українською; частка шкільних предметів державною мовою і мовою меншини залежить від того, чи є остання однією з офіційних мов ЄС; для всіх шкіл передбачається можливість викладання кількох предметів однією з мов ЄС; приватні середні освітні заклади мають право вибору мови навчального процесу, але повинні забезпечити опанування учнями українською відповідно до державного стандарту (ст. 5) [15].

Доцільно також розглянути тлумачення питань, які регулюються Європейською хартією регіональних або міноритарних мов, у **рішеннях Конституційного Суду України**. Для початку, в рішенні 2018 р. щодо Закону України «Про засади державної мовної

політики» Суд визнав останній неконституційним через системні порушення процедури його розгляду та ухвалення, але проігнорував змістовну частину конституційного подання – про те, що «положення Закону створюють умови для домінування регіональної мови над державною мовою, вибіркового захисту регіональних мов або мов меншин, надають привілеї одним мовним групам (національним меншинам) та обмежують права інших, що має ознаки дискримінації та порушує принцип рівності громадян перед законом, а також не відповідають принципу правової визначеності – складовій верховенства права, надають право місцевим радам вирішувати питання щодо застосування заходів, спрямованих на використання регіональних мов або мов меншин» [16].

Слід нагадати, що розгляд цього подання тривав три роки і став предметом пильної уваги і нищівної критики з боку громадянського суспільства. А сам закон, більше відомий як «закон Ківалова-Колісниченка» [17], на нашу думку, суттєво звужував сферу використання української мови, порушував систему державної влади, безпосередньо і опосередковано надавав нічим не виправдане привілейоване становище російській мові, створював ризики фрагментації суспільства й держави.

У рішенні 2019 р. щодо Закону України «Про освіту» Конституційний Суд України фактично проігнорував Європейську хартію, питання захисту мов звів до прав національних меншин і корінних народів, проголосив використання виключно української мови у публічній сфері, а також те, що посилений захист прав корінних народів (які, на відміну від національних меншин, мають право на здобуття загальної середньої освіти рідною мовою поряд з українською) не є дискримінацією за мовними ознаками чи етнічним походженням. Адже «у зв'язку з відсутністю відповідного захисту власної етнокультурної ідентичності корінні народи України зазвичай перебувають у менш вигідному і більш уразливому становищі, а тому потребують захисту з боку держави, в якій вони проживають» [18].

Рішення Конституційного Суду України 2021 р. щодо Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» містить дуже докладну мотивувальну частину. Суб'єкти подання припустили, зокрема, що закон дискримінує «російськомовне населення» України, а також встановлює нерів-

ність мов корінних народів і національних меншин, різний захист мов останніх – залежно від того, чи є такі мови також офіційними мовами ЄС, чи ні, а також загальне звуження сфер використання мов національних меншин [19].

Логіка мотивувальної й резолютивної частин рішення заслуговує на докладний аналіз. Попри те, що подання не піддавало сумніву ексклюзивність української мови як державної, Суд приділив цьому питанню значну увагу, проголосив державну мову складовим елементом поняття «конституційний лад», «лінгвальним інтегратором» і «обов'язковим засобом спілкування в публічних сферах», залишивши для інших мов можливість використання у «приватному спілкуванні». Попри наголос на нетотожності питань функціонування і захисту міноритарних мов та дотримання прав національних меншин рішення Суду їх фактично змішує так само, як це зробили і автори аналізованого Судом закону, і автори подання: «шанобливе ставлення до мов національних меншин, що історично проживають у межах України, та забезпеченням захисту мовних прав осіб, що належать до таких меншин»; «межі вільного розвитку, використання й захисту російської мови окреслено її конституційним статусом... – як мови національної меншини, що поширюється на коло осіб, які за етнічним походженням є росіянами» тощо.

Суд цілковито заперечив привілейоване становище мов корінних народів згідно із законодавством України й навіть елементи ексклюзивності у становищі кримськотатарської мови, як дискримінаційні щодо інших мов. Так само заперечується позитивно-дискримінаційний характер особливого порядку використання англійської («світової мови») та інших офіційних мов ЄС. «Диференційований підхід» до різних мов Суд, серед іншого, аргументує «геополітичною ситуацією», визначеним у Конституції європейським курсом держави, що нібито передбачає вивчення офіційних мов ЄС як елемента «просування до цінностей єдиної Європи», визначенням Російської Федерації державою-агресором у законодавстві України, використанням РФ питань російської мови з політичною метою, «інтересами національної безпеки, територіальної цілісності та єдності українського суспільства».

Суд цілком заперечив концепт регіональної мови: «Не може бути «ширшого» або «вужчого» використання будь-якої мови, що має

юридичний статус мови національної меншини..., у будь-якій одиниці системи адміністративно-територіального устрою України», за винятком АР Крим, підставою чого є чинне законодавство, оцінки якого Суд уникнув. Зрештою, присвятивши значну увагу питанням статусу різних мов, Суд заперечив саму по собі можливість оцінки відповідності аналізованого Закону зобов'язанням, взятим на себе державою при ратифікації Європейської хартії регіональних або міноритарних мов: «Конституційний Суд України зазначає, що Закон не є і не може бути інструментом її імплементації. Закон і Хартія, як свідчать їх назви та зміст, мають зовсім різні предмети регулювання. Тому порушення питання про відповідність чи невідповідність Закону приписам Хартії є штучним та юридично некоректним». Це не заважає Суду далі в рішенні докладно аналізувати питання щодо офіційного перекладу і ратифікації Європейської хартії, про що ми вже згадували, й зрештою дійти приголомшливого висновку про те, що її ратифікація (перегляд ратифікаційної грамоти) Україною не завершена, а її застосування суперечить принципу юридичної визначеності й може привести до політичних маніпуляцій.

Додамо також, що у цьому рішенні Суд кілька разів підкреслив етнічне розуміння української «титульної нації», поряд з якою до українського народу входять етноси – корінні народи та національні меншини. Рішення містить і низку інших недоречних і сумнівних тверджень, наприклад: «Вибуття окремої особи, що належить до відмінної ідентичності (а тим більше групи осіб), з єдиного суспільства в простір своєї ідентичності становить небезпеку для єдності українського суспільства».

Для порівняння проаналізуємо один із ***висновків Європейської комісії за демократію через право*** (Венеціанської комісії) як органу Ради Європи, у рамках якої було розроблено і ухвалено Європейську хартію регіональних мов або мов меншин. Це висновок 2019 р. щодо тоді ще проекту Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної».

У документі згадується позиція Комісії щодо попереднього Закону України «Про засади державної мовної політики» [20] (визнаного нечинним рішенням Конституційного Суду України, про що ми вже згадували) як незбалансованого, спрямованого на зміцнення позицій російської мови «майже на рівні державної

мови» і поглиблення існуючих мовних поділів у країні, проти утвердження української мови як державної, захисту регіональних або міноритарних мов. Поряд із цим Комісія нагадала про свій висновок щодо Закону України «Про освіту» 2017 р. [21], який, на її думку, передбачає необґрунтовану і не виправдану дискримінаційну різницю в захисті мов корінних народів, офіційних мов ЄС та інших міноритарних мов, а також рекомендувала впровадити більш зважений підхід [22, с. 6-7].

Комісія констатувала, що у Законі України «Про засади державної мовної політики» передбачено «різне відношення до різних категорій мов: (а) мови корінних народів; (б) англійська; (с) мови національних меншин, які є офіційними мовами ЄС (точніше, болгарська, грецька, німецька, польська, румунська, словацька та угорська); (г) мови меншин, які не є офіційними мовами ЄС (зокрема, російська, білоруська та ідиш)». І хоча диференційований підхід можливий, але він має бути чітко обґрунтованим, передбачати пропорційність і баланс засобів досягнення законної мети та захисту прав. І якщо особливі захисні заходи щодо мов, які законодавство України пов'язує з корінними народами, ще можна виправдати (але без виокремлення кримськотатарської мови), то диференційоване ставлення до інших мов (залежно від статусу офіційної в ЄС) у заявленому в Законі варіанті – ні. Посилання на попередню політику русифікації, агресію РФ та європейські прагнення України не можуть виправдати дискримінацію мов її громадян: «Зовнішньополітичні міркування – будь то проєвропейська політика України чи конфлікт з Росією через анексію Криму – не є вагомим аргументом у дискусіях щодо мов, користуватися якими громадяни, у тому числі і представники національних меншин, мають право». Тому Комісія рекомендувала скасувати ієрархічний поділ за встановленим у Законі необ'єктивним критерієм, який не відповідає Європейській хартії та Рамковій конвенції про захист національних меншин [22, с. 11-13, 15-19].

Так само Комісія піддала критиці положення цього та інших законів України, які: а) не передбачили можливість використання міноритарних мов у відносинах між носіями цих мов і органами влади у місцевостях, де такі мови використовуються традиційно або їх носії мешкають у значній кількості, а також у інших випадках за можливості (якщо державний службовець володіє недерж-

жавною мовою, якою до нього звертаються); б) встановили мовні квоти у всіх ЗМІ, включно з приватними, що «обмежують право на свободу висловлювання (ст. 10 Європейської конвенції з прав людини) та право осіб, які належать до етнічних, релігійних чи мовних меншин, користуватися власною культурою або користуватися власною мовою (ст. 27 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права)» тощо [22, с. 16, 23-24].

Підсумовуючи, Комісія відзначила, що законна мета зміцнювати державну мову має «узгоджуватися та адекватно збалансовуватися з гарантіями та заходами щодо захисту мовних прав меншин України, що не можуть бути неправомірно обмежені». Було висловлено жаль, що жодний із відповідних законів та проєктів законів України, які доводилося розглядати Комісії, не передбачав такого балансу, або надаючи невиправдані привілеї міноритарним мовам, і насамперед російській, або несправедливо їх ранжуючи та позбавляючи належного захисту [22, с. 32-33].

Додамо, що такого ж, по суті, висновку щодо Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» дійшла Моніторингова місія ООН з прав людини в Україні: «Закон встановлює необґрунтоване розмежування між офіційними мовами Європейського Союзу та іншими мовами меншин, надаючи першим перевагу» [23].

Висновки. Отже, є підстави стверджувати, що законодавство України та практика Конституційного Суду не прояснили і не виправили негативні за своїм характером положення Закону про ратифікацію Європейської хартії регіональних або міноритарних мов. Слід відзначити наступне. 1. Закономірне прагнення до впровадження державної мови у всіх «публічних сферах суспільного життя» не супроводжується продуманими і ефективними положеннями щодо захисту регіональних або міноритарних мов. 2. Законодавство і судові рішення щодо регіональних або міноритарних мов протягом останніх років спираються на окремі й доволі загально витлумачені положення Рамкової конвенції про захист національних меншин, але уникають звернення до норм Європейської хартії. Більше того, одне з рішень Конституційного Суду України 2021 р. не тільки свідомо ігнорує Європейську хартію, а й піддає сумніву її чинність в Україні. 3. Підтверджено і поглиблено підхід, що підміняє захист регіональних або міноритарних

тарних мов у конкретних місцевостях захистом прав національних меншин і корінних народів на всій території держави. Такий фактично виражений етніцистський елемент світогляду було до певної міри обґрунтовано в рішенні Конституційного Суду України 2021 р., де відображено бачення української нації як етнічної, що поряд з іншими етносами становить сукупність громадян нашої держави. Цей підхід, небезпечний також у інших аспектах, не здатний врахувати потреби історичних середовищ носіїв певних мов у конкретних місцевостях. 4. В Україні сформована нічим не обґрунтована, окрім логічно хибних політичних міркувань, і дискримінаційна ієрархія міноритарних мов, у якій найвищий статус і привілеї одержали мови корінних народів (із штучним наголосом на одній із них), нижчий рівень захисту мають мови національних меншин, які нині є офіційними мовами ЄС, а найнижчий рівень – мови національних меншин, які не є офіційними мовами ЄС. Зовнішня агресія й орієнтири зовнішньої політики не повинні призводити до приниження прав громадян України та їх дискримінації за мовним принципом.

Слід констатувати, що після бурхливого й політизованого, але жодним чином не продуманого процесу ратифікації Європейської хартії прийшла черга загалом неуспішного процесу її імплементації. Сутність цього важливого акту, покликаного надати захист живій історичній спадщині, місцевим середовищам носіїв мов, зникаючим мовам, залишилася не просто чужою, але навіть і не осмисленою в Україні. Європейська хартія могла б стати інструментом продуманої, збалансованої й пропорційної культурної політики, а натомість у цілком спотвореному розумінні стала розглядатися як етнонаціоналістичний або іредентистський обух. Перед обличчям небезпеки зникнення низки місцевих мовних середовищ і навіть цілих мов в Україні важливо повернутися до інноваційних можливостей, які надає Європейська хартія регіональних або міноритарних мов. За умов адекватного оригіналу розуміння й критичного аналізу зарубіжної практики застосування вона здатна стати одним із важливих важелів побудови диференційованої й чутливої мовної та етнокультурної політики, що жодним чином не сприяє русифікації чи неоімперському ревізіонізму, не створює загрози територіальній цілісності та безпеці держави.

1. Кресіна І.О., Вітман К.М. Міжнародно-правові засади диференційованої мовної політики в Європі. *Актуальні проблеми політики*. 2023. Вип. 71. **2.** Dudchenko V.V., Tsurkan-Saifulina Y.V., Vitman K.M., Kresina I.O., Kresin O.V. Strategic guidelines of ethno-national policy of Ukraine: political and legal aspects. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*. 2021. № 4. Р. 52-61. **3.** Вітман К.М. Ідея автохтонної національної меншини як елемент етнополітики: міжнародне і національне право. *Держава і право*. 2022. Вип. 91. С. 223-233. **4.** Седнева Н. Регулювання мовних питань в Україні та Європейська хартія регіональних мов чи мов меншин. *Наук. праці Чорноморського держ. ун-ту ім. Петра Могили*. 2006. Т. 40: Політ. науки. Вип. 27. С. 150-155. **5.** Янковська Г. Історія прийняття й ратифікації в Україні Європейської хартії регіональних мов або мов меншин: проблеми та перспективи. *Право і суспільство*. 2012. № 1. С. 93-99. **6.** Томашевська С.І. Європейська хартія регіональних мов або мов меншин: досвід ратифікації в Україні. *Політикус*. 2021. Вип. 2. С. 155-160; **7.** Закон України «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин 1992 р.» № 1350-XIV від 24 грудня 1999 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1350-14#Text> **8.** Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 54 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин, 1992 р.» (справа про ратифікацію Хартії про мови, 1992 р.) № 9-рп/2000 від 12 липня 2000 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-00#Text> **9.** Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов: Закон України № 802-IV від 15 травня 2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/802-15#Text> **10.** Кресіна І.О., Вітман К.М. Проблеми ратифікації Європейської хартії регіональних або міноритарних мов в Україні. *Правова держава*. 2022. Вип. 34. С. 451-461. **11.** Концепція державної мовної політики: Затверджена Указом Президента України № 161/210 від 15 лютого 2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161/2010#Text> **12.** Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України № 2704-VIII від 25 квітня 2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> **13.** Про національні меншини (спільноти) України: Закон України № 2827-IX від 13 грудня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2827-20> **14.** Про корінні народи України: Закон України № 1616-IX від 1 липня 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1616-20#Text> **15.** Про повну загальну середню освіту: Закон України № 463-IX від 16 січня 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/463-20> **16.** Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 57 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про засади державної мовної політики». Справа № 1-1/2018. 28 лютого 2018 р. № 2-р/2018.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-18#n55> **17.** Про засади державної мовної політики: Закон України від 3 липня 2012 року. № 5029-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5029-17#n3> **18.** Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 48 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про освіту». Справа № 1-75/2018(4072/17). 16 липня 2019 р. № 10-р/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-19#n38> **19.** Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». Справа № 1-179/2019(4094/19). 14 липня 2021 року. № 1-р/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-21#Text> **20.** Висновок щодо проекту Закону України «Про засади державної мовної політики». Європейська Комісія за демократію через право (Венеціанська комісія). 2011. URL: https://constituanta.blogspot.com/2012/07/2011_11.html **21.** Європейська комісія демократію через право (Венеційська комісія). Висновок щодо положень Закону України про освіту від 5 вересня 2017 року, стосовно використання державної мови та мов меншин, а також та інших мов у освіті. Прийнятий на 113-му пленарному засіданні (8-9 грудня 2017 року). CDL-AD(2017)030. URL: https://auc.org.ua/sites/default/files/sectors/u-137/veneciyska_komisiya.pdf **22.** Європейська комісія за демократію через право (Венеціанська комісія). Висновок щодо Закону про забезпечення функціонування української мови як державної. CDL-AD(2019)032. Висновок №960/2019. Страсбург, 9 грудня 2019 р. URL: <https://kmf.uz.ua/wp-content/uploads/2019/12/Висновок-венеціанської-комісії-960-2019.pdf> **23.** Офіс Високого представника ООН з прав людини. Моніторингова місія ООН з прав людини в Україні. Аналітична довідка щодо закону «Про забезпечення функціонування української мови як державної». 05/09/2019. URL: https://ukraine.un.org/sites/default/files/2020-07/2019.09.11_Analytical%20Note%20-%20Language%20Law_UKR.pdf

References

1. Kresina I.O., Vitman K.M. Mizhnarodno-pravovi zasady dyferentsiiovanoi movnoi polityky v Yevropi. *Aktualni problemy polityky*. 2023. Iss. 71.
2. Dudchenko V.V., Tsurkan-Saifulina Y.V., Vitman K.M., Kresina I.O., Kresina O.V. Strategic guidelines of ethno-national policy of Ukraine: political and legal aspects. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*. 2021. № 4. P. 52-61.
3. Vitman K.M. Ideia avtokhtonnoi natsionalnoi menshyny yak element etnopolityky: mizhnarodne i natsionalne pravo. *Derzhava i pravo*. 2022. Iss. 91. P. 223-233.
4. Sednieva N. Rehuliuвання movnykh pytan v Ukraini ta Yevropeiska khartiia rehionalnykh mov chy mov menshyn. *Nauk. pratsi Chornomorskoho derzh. un-tu im. Petra Mohyly*. 2006. Vol. 40: Polit.

nauky. Iss. 27. P. 150-155. **5.** Iankovska H. Istoriiia pryiniattia y ratyfikatsii v Ukraini Yevropeiskoi khartii rehionalnykh mov abo mov menshyn: problemy ta perspektyvy. *Pravo i suspilstvo*. 2012. No. 1. P. 93-99. **6.** Tomashevskia Ye.I. Yevropeiska khartiia rehionalnykh mov abo mov menshyn: dosvid ratyfikatsii v Ukraini. *Politykus*. 2021. Iss. 2. P. 155-160. **7.** Pro ratyfikatsiiu Yevropeiskoi khartii rehionalnykh mov abo mov menshyn 1992: Zakon Ukrainy N 1350-XIV of 24 December 1999. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1350-14#Text> **8.** Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinym podanniam 54 narodnykh deputativ Ukrainy shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) Zakonu Ukrainy «Pro ratyfikatsiiu Yevropeiskoi khartii rehionalnykh mov abo mov menshyn, 1992» (sprava pro ratyfikatsiiu Khartii pro movy, 1992) No. 9-pp/2000 of 12 July 2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-00#Text> **9.** Pro ratyfikatsiiu Yevropeiskoi khartii rehionalnykh mov abo mov menshyn: Zakon Ukrainy No. 802-IV of 15 May 2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/802-15#Text> **10.** Kresina I.O., Vitman K.M. Problemy ratyfikatsii Yevropeiskoi khartii rehionalnykh abo minorityarnykh mov v Ukraini. *Pravova derzhava*. 2022. Vyp. 34. **11.** Kontseptsiia derzhavnoi movnoi polityky. Zatverdzhena ukazom Prezydenta Ukrainy No. 161/210 of 15 February 2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161/210#Text> **12.** Pro zabezpechennia funktsionuvannia ukraïnskoi movy yak derzhavnoi: Zakon Ukrainy No. 2704-VIII of 25 April 2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> **13.** Pro natsionalni menshyny (spilnoty) Ukrainy: Zakon Ukrainy N 2827-IX of 13 December 2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2827-20> **14.** Pro korinni narody Ukrainy: Zakon Ukrainy N 1616-IX of 1 July 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1616-20#Text> **15.** Pro povnu zahalnu seredniu osvitu: Zakon Ukrainy N 463-IX of 16 January 2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/463-20> **16.** Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinym podanniam 57 narodnykh deputativ Ukrainy shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) Zakonu Ukrainy «Pro zasady derzhavnoi movnoi polityky» Sprava No. 1-1/2018. 28 February 2018. No. 2-p/2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-18#n55> **17.** Pro zasady derzhavnoi movnoi polityky: Zakon Ukrainy of 3 July 2012. No. 5029-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5029-17#n3> **18.** Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinym podanniam 48 narodnykh deputativ Ukrainy shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) Zakonu Ukrainy «Pro osvitu». Sprava No. 1-75/2018(4072/17). 16 July 2019. No. 10-p/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-19#n38> **19.** Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinym podanniam 51 narodnoho deputata Ukrainy shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) Zakonu Ukrainy «Pro zabezpechennia funktsionuvannia ukraïnskoi movy yak derzhavnoi».

Sprava No. 1-179/2019(4094/19). 14 July 2021. No. 1-p/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-21#Text> **20**. Vysnovok shchodo proektu Zakonu Ukrainy «Pro zasady derzhavnoi movnoi polityky». Yevropeiska Komisiia za demokratsiiu cherez pravo (Venetsianska komisiia). 2011. URL: https://constituanta.blogspot.com/2012/07/2011_11.html **21**. Ievropeiska komisiia demokratsiiu cherez pravo (Venetsiiska komisiia). Vysnovok shchodo polozhen Zakonu Ukrainy pro osvitu vid 5 veresnia 2017 roku, stosovno vykorystannia derzhavnoi movy ta mov menshyn, a takozh ta inshykh mov u osviti. Pryiniaty na 113-mu plenarnomu zasidanni (8-9 hrudnia 2017 roku). CDL-AD(2017)030. URL: https://auc.org.ua/sites/default/files/sectors/u-137/veneciyska_komisiya.pdf **22**. Ievropeiska komisiia za demokratsiiu cherez pravo (Venetsianska komisiia). Vysnovok shchodo Zakonu pro zabezpechennia funktsionuvannia ukraïnskoi movy yak derzhavnoi. CDL-AD(2019)032. Vysnovok №960/2019. Strasburg, 9 hrudnia 2019. URL: <https://kmf.uz.ua/wp-content/uploads/2019/12/Висновок-венеціанської-комісії-960-2019.pdf> **23**. Ofis Vysokoho predstavnyka OON z prav liudyny. Monitorynhova misiia OON z prav liudyny v Ukraini. Analychna dovidka shchodo zakonu «Pro zabezpechennia funktsionuvannia ukraïnskoi movy yak derzhavnoi». 05/09/2019. URL: https://ukraine.un.org/sites/default/files/2020-07/2019.09.11_Analytical%20Note%20-%20Language%20Law_UKR.pdf

Kresina Iryna, Vitman Kostantyn. Implementation of the European Charter of Regional or Minority Languages in Ukraine: history and current state

The article analyzes the problems of implementing the legal model for the protection of individual languages provided for by the European Charter of Regional or Minority Languages, in the context of comparison with the intentions of its creators and the practice of application in other states, investigated in the previous works of the authors. It is claimed that the current legislation of Ukraine and the practice of the Constitutional Court did not clarify and correct the provisions of the law on the ratification of the European Charter, which are negative in nature. The authors reached the following conclusions. 1. The legitimate desire to introduce the state language in all «public spheres of social life» is not accompanied by well-thought-out and effective provisions for the protection of regional or minority languages. 2. Legislation and court decisions regarding regional or minority languages in recent years rely on separate and rather superficially interpreted provisions of the Framework Convention on the Protection of National Minorities, but avoid addressing the norms of the European Charter. 3. The approach that replaces the protection of regional or minority languages with the protection of the rights of national minorities and indigenous peoples on the entire territory of the state has been confirmed and deepened. 4. In Ukraine, a discriminatory hierarchy of minority

languages has been formed, which is not justified by anything other than logically flawed political considerations, in which the languages of the indigenous peoples have received the highest status and privileges, while the languages of national minorities, which are now official languages of the EU, have a lower level of protection, and the lowest level is the languages of national minorities that are not official languages of the EU.

The authors believe that in the face of the danger of the disappearance of a number of local linguistic environments and even entire languages in Ukraine, it is important to return to the innovative opportunities provided by the European Charter for Regional or Minority Languages.

Key words: language policy, regional language, minority language, non-territorial language, national minorities.